

The problem of meaning's of life self-determination is considered in the article. The results of theoretical approach's analysis at works of foreign, sovietic and ukrainian psychologists are represented. The problems of the meaning's of life self-determination's structure, theoretical approaches to the problem of the meaning of life, interrelation of this phenomena with such conditions as identification, professional and moral self-determination, special features of meaning's of life retrieve at adolescent age.

Статтю подано до друку 13.11.2012.

© 2012 р.

І. В. Воронюк (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИБОРУ МЕТОДУ ВПЛИВУ В ХОДІ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Постановка проблеми. Суспільні, політичні й економічні зміни в Україні та породжені ними нові вимоги до соціальної активності молоді особистості і рівня професійності працівників і менеджерів призводять до посилення й розширення потоку критичних зауважень щодо реалізації педагогічного процесу, здійснення середньої, професійної і вищої освіти (Альтшуллер Г.С. [1], Булах І.С. [4], Велитченко Л.К. [5], Долинська Л.В. [13], Кашапов М.М. [15], Костюк Г.С. [16], Машбиць Ю.І. [17; 18], Моляко В.О. [19], Полат Е.С. [21], Смульсон М.Л. [14; 20] та інші). Пошуки шляхів виправлення недоліків призвели до визначення як одного з ключових і перспективних аспектів удосконалення освітніх процесів – *підвищення рівня креативності взаємодії вчителя з учнями*, що найменш ресурсоємне і пов'язане з необхідністю долання переважно внутрішніх особистісних бар'єрів упровадження нових педагогічних методів і технологій у навчально-виховний процес сучасної школи.

Більшість обмежень для дійсно творчої роботи вчителя містяться саме на психологічному рівні – у значному *спротиві змінам структури особистості і педагогічного досвіду* вчителя. Це зумовлює необхідність поглибленого психологічного дослідження для вдосконалення існуючих, розробки і впровадження альтернативних наявним прийомів і технік взаємодії вчителів з учнями, а також розробки якісно нових, орієнтованих на вищі рівні креативності взаємодій, підходів до психологічної підготовки студентів і підвищення кваліфікації вчителів.

Творча взаємодія вчителя з учнями, різноманітність способів, стилів, змісту впливів – важливі умови інтенсивного розвитку знань, вмінь і соціально необхідних властивостей особистості учнів. Внаслідок дії різних внутрішніх і зовнішніх чинників з педагогічним стажем у кожного вчителя, в ході сотень і тисяч повторів впливів з однаковою структурою, досягається значна *автоматизація реалізації актів впливу*, що з методичної точки зору є безумовно позитивним досягненням рівня *педагогічної майстерності*, але з точки зору безперервного вдосконалення освітньої роботи це породжує певний внутрішній психологічний бар'єр для освоєння і впровадження нових технологій взаємодії з учнями.

Проблема модифікації наявної системи методів роботи полягає у тому, що роками «відтреновані» прийоми впливу реалізуються вчителем майже повністю автоматично, з мінімальними витратами енергії, прийоми добре адаптовані до типових педагогічних проблемних ситуацій і дуже ефективні через природній відбір найкращих. Це створює значний підсвідомий *спротив новим прийомам* роботи, які ще не досягли високого рівня ефективності за контрастом з вже використовуваними досвідченим вчителем.

Оберненою стороною майстерності є *психологічна інерційність*, що зумовлює необхідність здійснення *все більших зусиль* для введення нових методів, технік і прийомів впливу в наявну систему типових, звичних і вже ефективних способів роботи вчителя. Структурна стійкість існуючої системи методів взаємодії спричиняє настільки сильний опір новим моделям і методам роботи, що досвідчений вчитель, після ознайомлення й апробації нової педагогічної техніки, *мимовільно повертається до стереотипної конфігурації*, легкої особисто для його складу властивостей і рис особистості, до давно перевіреної й ефективної системи методів впливу.

Психологічний аспект проблеми інерційності особистісних структур методів впливу, окрім іншого, ми пов'язуємо з особливостями внутрішньої *критеріальної системи ситуативного вибору* конкретного прийому впливу вчителем, де, на нашу думку, міститься *ключова точка руху педагогічного мислення вчителя* або у напрямку вибору стереотипного прийому впливу, або у напрямку креативного способу взаємодії з учнями. Через значну автоматичність педагогічних дій і впливів оволодіння цим моментом вибору є непростю психологічною задачею професійного вдосконалення вчителя, трудність якої поступово зростає з роками.

Таким чином, для вдосконалення освітніх процесів і забезпечення більш високого рівня креативності взаємодії вчителя з учнями необхідне з'ясування психологічних закономірностей акту взаємодії, особливостей протікання моменту ситуативного *вибору методу* впливу, його трансформація, усвідомлення особливостей і, на цій основі, забезпечення значного прискорення і полегшення процесу введення нових прийомів впливу у вже наявну в досвідченого вчителя конфігурацію ефективних засобів впливу, взаємодії та педагогічної роботи.

Метою статті є представлення окремих результатів дослідження місця і ролі системи раціональних і підсвідомих критеріїв ситуативного обрання вчителем прийомів взаємодії у *ключовий момент вибору* конкретного прийому в структурі акту впливу, а також, на цій основі, шляхів забезпечення більш високої інтенсивності та якості творчої взаємодії вчителя з учнями.

Виклад основного матеріалу. Аналіз критеріальної системи ситуативного вибору вчителем конкретного методу впливу здійснювався нами у контексті вивчення більш широкої проблеми *творчої взаємодії вчителя з учнями* – дослідження базової типової конфігурації системи засобів впливу і психологічних закономірностей креативної взаємодії вчителів з учнями, а також дослідження системи внутрішніх критеріїв виборів прийомів впливу на основі якісного і кількісного аналізу результатів експертного опитування психологів-практиків, що мають і значний педагогічний досвід роботи з учнями, для уточнення складу і з'ясування потенціалу систем критеріїв вибору прийомів впливу.

Коротко узагальнюючи проведене дослідження, відмітимо наступні ключові аспекти. Теоретичний аналіз різноманітних психологічних, педагогічних, психотерапевтичних, управлінських, економічних, політичних та інших методів впливу виявив дуже широкий і конструктивний їх потенціал для креативного урізноманітнення впливів і взаємодій вчителя. Існуючі техніки впливу містять у собі багато спільних структурних елементів, що, на основі аналізу масиву частот використання вчителями восьми сотень прийомів впливу, дозволило змодельовати засобами факторного аналізу латентну конфігурацію системи педагогічних стратегій міжособистісної взаємодії вчителів з учнями. Високочастотні стратегії складають базу, стереотипну конфігурацію методів впливу, а низькочастотні, рідкісні та унікальні – це поле творчих виборів як потенціал урізноманітнення взаємодій.

У ході психологічного дослідження було виявлено, що вчителі на рівні свідомої оцінки відкидають дуже велику кількість прийомів впливу, але в структурі реальної педагогічної взаємодії широко застосовують структурні елементи таких технік впливу. Тому детальне

усвідомлення вчителем суті «відкинутих» і нових методів впливу на особистість учнів забезпечить значно більший рівень творчої взаємодії з ними.

Дослідження здійснювалось у трьох підпросторах: алгоритмічних прийомів, оптико-кінетичних і паралінгвістичних сигналів, що супроводжують вплив, з подальшим синтезом трьох груп стратегій підпросторів у інтегральну модель реалізації впливів [7; 8; 9; 10]. Вплив учителя вивчався як *комплексний інформаційний сигнал*, що спричиняє зміни інтенсивності окремих характеристик особистості, емоційно-чуттєвого стану, поведінкових проявів, мислення і послідовностей навчальних дій учнів. Системне факторно-аналітичне [2; 3; 6; 12] дослідження методів і прийомів впливу (N=487) на емпіричному рівні виявило існування у вчителів (131 особа) 67 типових позитивних і негативних стратегій впливу, які поєднують у собі особливі сполучення алгоритмічних, паралінгвістичних і оптико-кінетичних сигналів. Найбільш вагомими, ключовими, високочастотними стратегіями взаємодії вчителя з учнем: «Аргументація», «Пояснення», «Мотивування», «Критика», «Корекція самооцінки», «Гумор», «Керування увагою», «Вираз вдячності», «Ініціювання емоційно-негативних переживань», «Ініціювання переказу учнем інформації» (перші 10 з 67).

У дослідженні використано наступні групи *алгоритмічних прийомів*: методи, засновані на позитивних емоціях і негативних емоціях; методи, засновані на психологічних техніках; методи, засновані на критиці; методи порад і пропозицій; методи, засновані на виявленні вдячності; методи прохання; директиви і прийоми впливу психологів у консультуванні; методи актуалізації дорослого стану-Я обмеженням ігор і ролей; фонові і фронтальні методи впливу; методи створення умов слухання; методи впливу зміною тривалості реплік і пауз; методи ініціювання саморегуляції; методи впливу зверненням до активних мотивів і базових потреб; методи активної побудови реплік; методи ініціювання базових емоцій, почуттів і станів; методи зміни емоційних станів; методи гумору; методи структурованої взаємодії; методи впливу з техніки ділового спілкування; методи впливу формулюванням запитань; методи техніки слухання; методи і тактики аргументації; методи і тактики нейтралізації зауважень; методи долання спекулятивної аргументації; методи прискорення прийняття рішень; методи бюрократичної взаємодії (не усвідомлено використовуються вчителями у слабких формах) і затягування рішень; методи впливу в управлінській практиці; методи долання спротиву змінам; стратегії управлінської взаємодії; мовні техніки спілкування; вплив на фоні різних станів; релаксаційні та інші прийоми впливу.

У ході спеціальної психологічної підготовки вчителів окремі групи методів виступають у якості *критеріїв вибору* способу впливу у відповідь на задану проблемну педагогічну ситуацію як тренінг вільного, усвідомленого обрання будь-якого типу впливу, що виводить вчителя з залежності від власної індивідуальної стереотипної конфігурації прийомів взаємодії з учнями.

Звернувшись до рівня динаміки, ми виявили неусвідомлений учителями глибинний психологічний бар'єр вдосконалення, запозичення і використання нових методів впливу, що пов'язаний з механізмом ситуативного вибору конкретних прийомів впливу. Динаміка міжособистісної взаємодії вчителя з учнем має «пунктирний» характер чергування стану уважного критичного очікування вчителя і фази активного впливу на окремих чи всіх учнів. Фаза очікування – це фоновий інформаційний потік, робота учнів та інше, в ході яких вчитель знаходить інформаційний привід (відхилення учнів від стандартів і бажаних способів мислення, навчання, поведінки), обирає метод впливу і здійснює акт впливу для виправлення відхилень різних типів.

Особливості прийомів впливу стали об'єктом експертного дослідження, сутність якого полягає у 100-бальній оцінці за групою критеріїв (ефективність, допустимість та ін.) 809 прийомів впливу *експертами-психологами*, що мають значний педагогічний стаж, завдяки чому

глибоко усвідомлюють психологічні особливості педагогічного впливу і взаємодії. В дослідженні приймали участь 19 експертів. Масив оцінок було оброблено методом факторного аналізу і виявлено ключовий вектор багатокритеріальної системи методів впливу – *«Практична ефективність методу, заснованого на активізації учня»*. Аналіз психологічного підґрунтя такого узагальненого критерію виявив, що він спрацьовує автоматично при ситуативному виборі методу впливу як надання учням енергії, якої бракує учням для переключення уваги і початку нової особистої дії, що й веде до дійсного розвитку особистості, на відміну від простого інформування про бажане. Переважання у впливах активації є гендерно зумовленою тенденцією осіб жіночої статі (чоловіки використовують холодну аргументацію).

Вирішальним моментом реалізації акту впливу вчителем є момент вибору конкретного способу (прийому, інтегрального методу) з репертуару прийомів. Ключовою проблемою вибору є необхідність його миттєвого здійснення при виникненні ситуації з необхідністю втручання. Зазвичай у вчителя нема часу на раціональні міркування, комбінування, оцінку альтернатив. Фактично, система критеріїв вибору є частиною підсвідомої підсистеми функціональної системи здійснення акту впливу.

Поле типових педагогічних проблем можна представити як крапки у площині: в середньому колі найбільш високочастотні, далі рідкіші, за другим колом унікальні випадки відхилень від стандартів, на які вчителю необхідно реагувати впливом відповідно до вимог освітньої системи. На фазі очікування інформаційного приводу для впливу, вчитель «сканує» у всіх учнів поведінку, мислення (при висловах), прояви, дії та ін. При появі форми прояву, яка потребує реакції вчителя, відбувається запуск процесу акту впливу. У цей момент вчитель може здійснювати інформаційний виклад матеріалу, виконувати інші педагогічні організаційні дії. Свідомість, раціональна область психічного вчителя зайнята базовим педагогічним потоком операцій, тому *вибір конкретного способу впливу здійснюється на рівні підсвідомості* як паралельна оцінка цінності для даної ситуації кожного прийому з індивідуального репертуару методів впливу і взаємодії. Таким чином, кожний метод багатокритеріально підсвідомо оцінюється і автоматично визначається метод впливу з найбільшим прогнозованим потенціалом успішності.

На Рис. 1 умовно зображена схема процесу підсвідомого (без раціональних міркувань) обмеження області вибору конкретного прийому з поля можливих прийомів, що є умовним відображенням механізму стереотипності виборів вчителя в умовах необхідності термінового обрання методу впливу. Візуалізація методично вдала для використання у психологічному тренінгу як демонстрація універсального психотехнічного прийому посилення креативності взаємодії шляхом свідомої відмови від окремих наборів критеріїв та з вольовим зусиллям використання істотно нових педагогічно і психологічно обґрунтованих критеріїв.

Відповідно до теми дослідження нас цікавить *резерв креативності* в ході критеріального обмеження вибору. При обранні прийому впливу спрацьовує кілька ключових підсвідомих критеріїв (мінімальність енергетичних витрат, автоматичність, ефективність, морально-етична допустимість та ін.), що миттєво породжує вибір найкращого та передачу імпульсу підсвідомого рішення у виконавську функціональну підсистему м'язів руху, вербалізації й інтонування. Креативні *альтернативи виборів* існують в областях перетину полос критеріїв зі зниженими ймовірнісними оцінками підсвідомим ефективності методів впливу.

Особливий аспект креативності полягає у застосуванні модифікованого прийому, який у досвіді вчителя є неадекватним класу ситуацій через відсутність спроб його варіювати. Випадком цього рівня є «відкидання» вчителями психологічних і психотерапевтичних прийомів впливу через помилкове покладання їх застосування на шкільних психологів.

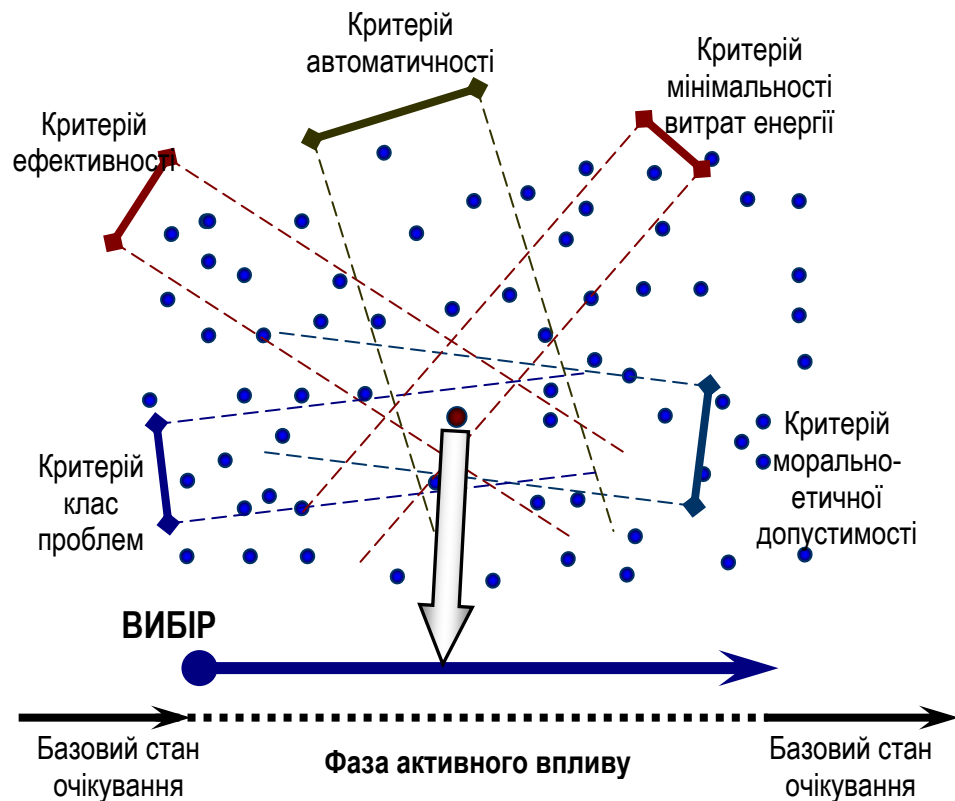

Рис. 1. Умовний приклад автоматичного підсвідомого багатокритеріального обмеження вибору вчителем прийому впливу

Суттєвим бар'єром креативного обрання методів впливу є установка вчителя на обрання методу з *гарантованим* ситуативним ефектом зміни поведінки, мислення чи дій учня, але психологічно бажано застосувати стратегічне накопичення змін від впливів у правильному напрямку. Терміновість, гарантованість і візуальна контрольованість змін реальної поведінки учнів є результатом гендерно зумовленої жіночої стратегії – потреби швидкого отримання бажаного, що біологічно зумовлене необхідністю забезпечення речовинами для росту дитини при вагітності. Але педагоги-жінки реалізують цю гендерну стратегію терміновості і без стану вагітності – в житті відносно чоловіків, а в школі відносно учнів. Отже, педагоги-жінки мають особливу (терміновість, гарантованість, візуальна контрольованість) відсутню в чоловіків групу підсвідомих критеріїв вибору, що радикально звужує креативний вибір.

Протиставляючи жіночим підходам чоловічу стратегію впливу на глибинне, можна відмітити їх терпимість до значної кількості поведінкових відхилень учнів до накопичення певного об'єму відхилень, які чоловіки-педагоги трактують як нахабство і руйнують надсильним психологічним тиском і гнівом одразу весь набір відхилень в учнів. Жінки мають тенденцію до відреагування кожного відхилення поведінки учнів. Обидві гендерні стратегії мають переваги і недоліки, а творче рішення – їх чергування, а також вихід за їх обмеження у принципово нові способи креативного впливу.

Спостереження за роботою вчителів виявило, що значна кількість бажаних з раціональної точки зору критеріїв виборів не використовується. Психологічно і педагогічно важливі критерії, особливо при втомленості, ігноруються в момент прийняття автоматичного рішення підсвідомим, що переважно орієнтоване на критерії «ефективність» і «енергетична

мінімальність». Аналіз витоків цього виявив ключову причину: у момент виникнення інформаційного приводу для початку впливу необхідне дуже швидко прийняття рішення про вибір методу. Часу настільки мало, що вчитель просто не встигає ввімкнути раціональну критеріальну систему, обміркувати варіанти, порівняти і обрати метод взаємодії і впливу. Отже, наповнення креативними елементами взаємодії вчителя з учнями у підсистемі критеріїв виборів методів може бути здійснення введенням у підсвідомі алгоритми обрання конкретних методів впливу нових критеріїв для автоматичного вибору методу впливу, ключовими з яких є «новизна і неповторність».

Раціональний рівень свідомості приймає мінімальну участь у миттєвому обранні методів впливу за відхиленнями, що здійснюється підсвідомо. Управління критеріями вибору, застосування інших, раціональне прийняття рішення, а також креативна модифікація стають можливими якщо вчитель забезпечує собі *достатню паузу* між стимулом відхиленням учнів від стандартів і здійсненням акту впливу. Для природності і непомітності паузи необхідно «зайняти» свідомість учнів якоюсь роботою, що надає час для міркувань і свідомого креативного вибору.

При змістовному аналізі експертних суджень окреслено наступний набір можливих раціонально прийнятних критеріїв ситуативного вибору конкретних методів впливу: «ефективність метода на практиці», «морально-етична прийнятність», «успішність особистого використання», «сила психологічного тиску метода», «сила активації, викликана методом», «інтенсивність емоцій і почуттів», «утворення нового особистісного конструкту», «актуалізація особистісного конструкту», «підсилення значущості особистісного конструкту», «поляризація особистісного конструкту», «формування знань», «формування установок», «формування цінності», «формування вмінь», «формування стилю міжособистісної поведінки», «ініціювання цілеукладання», «ініціювання мотивів і потреб», «ініціювання пошуку способів дій», «ініціювання особистої практичної дії», «ініціювання контролю результату дії», «ініціювання корекції особистих дій», «активація раціональної сфери», «активація емоційної сфери», «ініціювання фізичної активності», «посилене використання візуального, аудіального чи кінестетичного каналу сприйняття», «критерій ступеню свободи учня», «позитивність чи негативність викликаних емоцій», «стимулювання активності чи припинення активності», «звернення прийому до свідомості чи до підсвідомості», «зміщення уваги всередину тіла чи назовні», «елементарний метод впливу чи комплексний метод впливу», «формування якостей необхідних у майбутньому учня».

Специфіка фронтальної взаємодії вимушує вчителя забагато уваги приділяти гасінню відхилень, досягненню керованості і синхронності діяльності учнів, що відбирає час, необхідний для дійсно розвивального впливу на особистість учнів, корекції глибинних латентних установок і диспозицій невідповідних соціальним і освітнім стандартам. Тому поєднання критеріїв «активації» і «ситуативної прагматичної ефективності» зумовлено сучасною організаційною системою освіти і технологією педагогічної роботи.

Удосконалення взаємодії вчителя полягає у використанні для досягнення керованості, синхронності, спільності, зміни особистості, значного варіювання прийомів впливу замість стереотипних і стандартних. Саме *креативна новизна* є найбільш сильним *активатором* учнів спочатку в емоційному сенсі, а потім і в діяльнісному при спрямуванні уваги та енергії учня на конкретні дії. Саме *креативна новизна техніки взаємодії* вчителя з учнями миттєво припиняє попередній потік свідомості, синхронізує всіх учнів, активує і забезпечує новий напрямок їх мислення.

У ході обробки даних частот використання методів впливу у вчителів і факторного аналізу латентних стратегій було виявлено, що стереотипний спосіб взаємодії пов'язаний з переважанням критеріїв «ефективність», «автоматичність» і «відповідність прийомів впливу».

рисам особистості» вчителя, а також гендерним стратегія жінок (яких більшість серед педагогів). Критеріальна система вчителів при виборі методів впливу у першу чергу спрацьовує за критеріями «мінімальна енергоємність», «простота», «ефективність активації учнів». Саме фактор часу вимушує вчителя використовувати ієрархію критеріїв вибору власного підсвідомого. Особливим фактором, що зовсім виключає дію раціональних критеріїв є втома, яка зумовлює автоматичну педагогічну дію за моделями роками накопичуваними у підсвідомому досвіді розгортання актів впливу. Окреслене є одним з елементів психологічного механізму інерційності системи методів впливу і стереотипності взаємодії вчителів з учнями, яка протистоїть задачі творчої взаємодії.

Пошуки рішення проблеми підвищення креативності взаємодій призвели нас до висновку про те, що необхідно *передати раціональні критерії обрання методів впливу на рівень підсвідомого* шляхом спеціальної психологічної підготовки вчителів. Тренінг застосування нових критеріїв вибору відбувається на фоні *тимчасової заборони використання базових підсвідомих критеріїв* для надання новим критеріям вибору більшого пріоритету за наявні підсвідомі критерії. З виявленням типових індивідуальних інтегральних стратегій впливу вчителів, таку ж тренінгову схему тимчасової заборони високочастотних прийомів можна застосувати для розширення використання низькочастотних прийомів впливу.

Представлені вище критерії виборів можуть бути використані в ході спеціальної психологічної підготовки у вправах з тренінгу адаптивної модифікації методів впливу до проблемної ситуації, методична реалізація яких здійснюється як випадковий вибір проблемної ситуації, до якої необхідно адаптувати метод впливу з групи прийомів, обмежених заданим критерієм. Такий підхід посилює вербальну гнучкість і розкриває учаснику тренінгу нові можливості методів впливу відносно педагогічних задач і проблем, які раніше були приховані стереотипною базовою конфігурацією методів впливу вчителя.

Більш складною психотехнічною вправою є введення кількох раціональних критеріїв одночасно, без обмеження часу на підготовку до здійснення впливу, що надає важливий досвід креативного комбінування будь-яких прийомів впливу, формує у вчителя установку на постійне комбінування, а при *великій кількості повторів* вправи призводить до передачі раціональних критеріїв на рівень автоматичних виборів прийомів впливу в області підсвідомого.

Поряд з удосконаленням роботи самого вчителя дослідження критеріальної системи (моменту вибору прийому впливу) має і перспективний технологічний наслідок для вдосконалення освітньої системи. Як аспект впровадження нами розробляються психологічно обґрунтовані алгоритми для систем дистанційного навчання з використанням технік взаємодії вчителів з учнями у активних програмних алгоритмах взаємодії комп'ютера з учнем. Таким чином, розгалужена система підсвідомих і раціональних критеріїв вибору методів впливу вчителя застосовується у програмуванні як логіка альтернативного обрання комп'ютерною системою варіанту роботи з учнем, впливу на його особистість, тренінгу вмінь і контролю знань.

Побудована в ході дослідження методів взаємодії вчителів і на основі аналізу суджень експертів психологів-практиків критеріальна система, поряд з простими інтегральними базовими і унікальними техніками впливу, стає важливим алгоритмічним доповненням для вдосконалення комп'ютерних систем дистанційного навчання. Кінцева мета цього напряму дослідження і впровадження полягає в створенні *«комп'ютерної субособистості вчителя»*, яка реалізує повністю індивідуалізований не тільки інформаційний (що типово нині), а й виховний процес – вплив на системи глибинних індивідуальних конструктів учнів за логіками і техніками креативної взаємодії з учнями працюючих вчителів.

Представлені вище й інші виявлені у дослідженні лінії і стратегії побудови вчителем комплексних сигналів педагогічного впливу і міжособистісної взаємодії з учнями мають

достатньо просту алгоритмічну структуру для програмування текстових і образних звернень до учнів у формі вікон, спливаючих і зникаючих після завершення читання їх учнями. Програмний вибір конкретних сигналів впливу може бути реалізований як вибір з масиву попередньо підготовлених психологами і педагогами варіантів реплік. Візуалізація невербальних потоків реалізується як паралельний з вибором репліки впливу вибір комп'ютерного кліпу з необхідними паралінгвістичними і оптико-кінетичними сигналами.

«Комп'ютерна субособистість вчителя» не є заміною педагога, а виступає способом доповнення роботи реального вчителя в аспектах, де фронтальний спосіб навчання має знижену ефективність. Насамперед, це можливе в забезпеченні *повного циклу індивідуальної творчості учня*, яка блокується і припиняється через обмеження часу уроку і велику кількість учнів в класі, а при психологічно правильному алгоритмі роботи комп'ютерної програми творчий процес здатен реалізуватися повністю в ході необмеженої у часі індивідуалізованої взаємодії учня з комп'ютерною програмою, що працює за активними алгоритмами підтримки творчості та запозиченими у вчителів прийомами впливів.

Висновки

1. Значне посилення рівня креативності взаємодії вчителів з учнями може бути досягнуте доданням *психологічної інерційності* системи методів впливу вчителя на основі глибоко усвідомленого *оволодіння моментом ситуативного вибору конкретного способу впливу* з метою уникнення стереотипних варіантів і повсякденного обрання прийомів зі все більшою суб'єктивною і об'єктивною новизною, що призводить до накопичення досвіду використання нових прийомів, вдосконалення технік впливу, внутрішньої оцінки їх ефективності, а також, за рахунок *непередбачуваності* способу взаємодії для учнів та інтенсивної емоційної їх активації при адаптивній реакції на новизну, забезпечує досягнення підвищеної загальної педагогічної ефективності.

2. Поряд з ключовими кроками з посилення креативності взаємодії: розширення репертуару прийомів впливу, запозичення технік з інших наукових напрямів роботи з людиною, розширення кола об'єктів впливу на особистісні конструкти учнів, удосконалення вже використовуваних методів та іншим, перспективним шляхом є *модифікація системи критеріїв вибору конкретних методів впливу* перебудовою її відповідно до вимоги *креативної новизни* кожного наступного прийому впливу і взаємодії.

3. Найбільш психологічно і методично доступним підходом для посилення креативності взаємодії вчителя з учнями є *зміна пріоритетів прийомів впливу* з високочастотних на низькочастотні у базовій конфігурації, *зміна пріоритетів об'єктів впливу* вибором не поверхневих поведінкових ознак, а глибоких *особистісних конструктів*, що керують поверхневою поведінкою учня з глибин підсвідомого, а також *зміна пріоритетів в системі критеріїв вибору конкретних прийомів впливу* з підсвідомих на раціональні.

4. Вчителі обирають прийоми впливу не стратегічно, а переважно ситуативно як найбільш ефективні методи в кожному мить, про що свідчить значний збіг оцінок методів впливу за критеріями «частота використання» й «ефективність». Порівняння за тими ж критеріями оцінок експертів-психологів виявило істотно більші відмінності зумовлені розумінням і врахуванням ними психологічних механізмів задіяних в латентних структурах методів впливу, що визначає шлях вдосконалення креативних взаємодій вчителів як поглиблене їх ознайомлення з психологічними закономірностями внутрішніх структур технік впливу та значне посилення пріоритету критерію стратегічного впливу на системоутворюючі складові особистості.

5. Обмеженість часу прийняття вчителем рішення про вибір об'єкту впливу, простих прийомів і побудова лінії елементів інтегрального методу впливу зумовлює мимовільне *відкидання вчителем раціональних критеріїв виборів* і майже повністю *автоматичне*

підсвідоме обрання методу впливу, його структури, невербального супроводу і реалізації. Значного вдосконалення креативності взаємодії можна досягти за рахунок додавання нових критеріїв у підсвідому систему критеріїв виборів методів та надання їм істотно більшого пріоритету використання, порівняно з наявними підсвідомими критеріями «легкості», «ефективності», «автоматичності» і окремих підсвідомих гендерних стратегій («термінового результату» та ін.).

6. Введення нового раціонального критерію у схему підсвідомого прийняття рішення про вибір методу впливу вчителем – складний процес радикальної *трансформації внутрішньої педагогічної моделі «ідеальної» особистості*, яку має транслювати і формувати в учнях освітня система. В системі установок вчителів вона переважно орієнтована не на майбутнє учня, а на локальну ситуацію навчання і поточний вік учнів. Ключовий шлях її трансформації – надання значно більшого пріоритету формуванню властивостей необхідних учням саме *після школи*, передачі їм на рівні вмій повної *психологічної структури діяльності* та психологічних *технік зміни власної особистості*.

7. Найбільш простий і доступний спосіб посилення рівня креативності взаємодії вчителя з учнями – ініціювання вчителем у собі (як ключового пріоритету виборів) інтенсивного наміру у кожен наступний мить взаємодіяти по-новому та тимчасова (з подовженням тривалості кожного наступного дня) внутрішня заборона застосування *стереотипних методів, об'єктів і критеріїв*, що веде до апробації і відпрацьовування нових прийомів, а також, зі зняттям заборони на використання стереотипних, забезпечує введення нових прийомів у вже наявну базу індивідуальну систему типових способів педагогічної взаємодії з учнями.

Література

1. Альтшуллер Г. С. Найти идею: Введение в теорию решения изобретательских задач. – Новосибирск: Наука, 1986.
2. Битинас В. П. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. – Вильнюс, 1971. – 347 с.
3. Браверман Э. М., Мучник М. Б. Структурные методы обработки эмпирических данных. – М., 1983. – 464 с.
4. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів. Навчально-методичний посібник. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2002. – 114 с.
5. Велитченко Л. К., Финьков А. В. Персональные ЭВМ в качестве репетитора // Информатика и образование. – 1991. – №4. – С. 75-76.
6. Вероятностное прогнозирование в деятельности человека / Под ред. И.М.Фейгенберга, Г.Е.Журавлева. – М.: Наука, 1977. – 392 с.
7. Воронюк І. В. Психологічна система інтегральних інтонаційних сигналів у структурі педагогічного впливу як складова проблеми креативності взаємодії вчителя з учнями // Практична психологія та соціальна робота. - № 6. – Червень, 2012. – С. 27-34.
8. Воронюк І. В. Психолого-педагогічний вплив учителя на учнів як інтегральна складова успішності викладацької діяльності //Наука і освіта. Педагогіка. - № 8/CIV, листопад, 2011. – С. 27-31.
9. Воронюк І. В. Креативність педагогічних взаємодій і структурна інерційність індивідуальної конфігурації методів і технік педагогічного впливу Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – Київ, 2011. – Том 11. – Вип. 5. – С. 105-117.

10. *Воронюк И. В.* Оптико-кинетические невербальные сигналы как компонент педагогического воздействия на учащихся // Научное творчество XXI века: Сб. статей. Т.1. / Научн. ред. Я.А. Максимов. – Красноярск: Изд. Научно-инновационный центр, 2012. – С. 44-52.
11. *Воронюк І. В.* Стратегічні, тактичні й методичні засоби психологічного тренінгу з формування творчого стану та креативності молодших школярів // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – № 11 (35). – С. 139-146.
12. *Ганзен В. А.* Системные описания в психологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 175 с.
13. *Долинська Л. В., Булах І. С.* Викладач-студент: психологія міжособистісних взаємодій. Навчально-методичний посібник / Долинська Л.В., Булах І.С. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005.
14. *Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі: психолого-педагогічні аспекти (навчально-методичний посібник)* За ред. М.Л.Смутьсон. Київ, Педагогічна думка, 2008.
15. *Кашапов М. М.* Психология творческого мышления профессионала. Монография. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 688 с.
16. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під ред. Л.М. Проколієнко; Упор. В.В. Андрієвська. Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В. Проскура. – К.: Рад. шк., 1989. – 609 с.
17. *Машбиц Е. И.* Методические рекомендации по проектированию обучающих программ. – К., 1986. – 112 с.
18. *Машбиц Е. И.* Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.
19. *Моляко В. А.* Психология решения школьниками творческих задач. – К.: Радянська школа, 1983.
20. *Смутьсон М. Л.* Психология развития интеллекту. Монографія. – К.: Нора-Друк, 2003. – 298 с.
21. *Теория и практика дистанционного обучения* / Под ред. Е.С.Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 416 с.

В статье представлен взгляд на место и психологические особенности функционирования критериальной системы выбора методов влияния учителями как одного из ключевых факторов уровня креативности взаимодействия учителей с учениками. Совершенствование творческих взаимодействий возможно на основе передачи рациональных критериев выбора на уровень подсознательного методом психологического тренинга. Предложено использовать систему критериев выбора приёмов влияния учителей как логику избрания программным алгоритмом способов взаимодействия компьютерной программы с пользователем в системах дистанционного обучения.

In article it is presented a sight at place and psychological features of functioning of criterion system of a choice of method of influence by teachers as one of key factors of level creativity interactions of teachers with pupils. Perfection of creative interactions is possible at basis of transfer of rational criteria of choice on level subconscious by psychological training method. It is offered to use criteria system of choice of techniques of influence of teachers as logic of election as program algorithm by method of interaction of the computer program with user in remote training system.

Статтю подано до друку 04.09.2012.